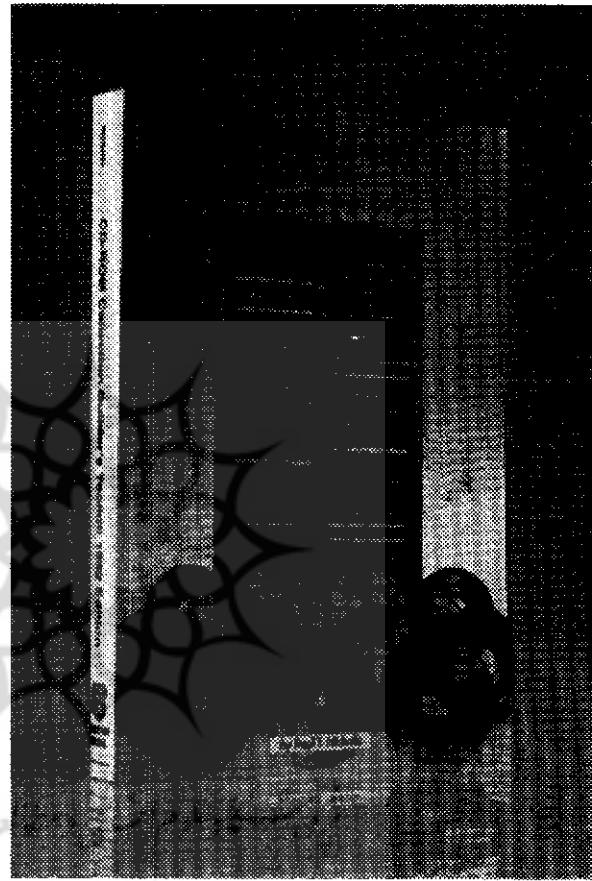


## اطلاعات مرقطع استفاده نشده در فرایند تحقیق و توسعه\*



### مقدمه

پیشرفت تحقیق و توسعه بستگی تام به ارتباطات صحیح و دقیق دارد. کسانی که شغل آنها پشتیبانی از فرایند تحقیق و توسعه است طبعاً مایلند بدانند که آیا این ارتباط مؤثر و کافی بوده است یا خیر و چنانچه این ارتباط مؤثر نبوده چگونه می‌توان آن را مؤثرتر و کارآمدتر کرد. این امر در مورد علم اطلاع‌رسانی و کسانی که دست اندکار آن هستند کاملاً مصدق دارد، زیرا وظيفة اصلی آنها پشتیبانی اطلاعاتی از فرایند تحقیق و توسعه است. مفهوم کارآیی در حوزه‌های مختلف تعابیر متفاوتی دارد که بازترین آن در حوزه علم اقتصاد قابل درک است. در این علم فرضیه‌ای به نام "فرایند بازار کارآمد" داریم که می‌توان مفهوم کارآیی را در آن به خوبی

درک و لمس کرد (ویلسون ۱۹۹۳). براساس این فرضیه که شواهد کافی تجربی از آن حمایت می‌کنند بازارهای بورس و سرمایه تنها با انتکاء به اطلاعات دقیق و صحیح، به ویژه اطلاعات مرتبط با قیمت‌ها و نوسان آنها، کارآیی خود را حفظ می‌کنند. این احساس کارآمد بودن هنگامی جالب و با ارزش می‌شود که بدایم این روند خود متکی بر منطقی است که برای استنتاج‌های نظری و عملی نیازمند به کارگیری تمامی اطلاعات مرتبط و در دسترس هستیم. از نظر یک فیلسوف پر واضح است که استنتاج‌های قیاسی باید با توجه به شواهد کلی ارزیابی شوند (هارمن ۱۹۷۳). یک جامعه‌شناس از تخمین‌هایی صحبت می‌کند که متکی بر نوعی منطق است یعنی اینکه از تمامی اطلاعات در دسترس استفاده کرده و تخمین‌های خود را براساس آنها تنظیم کرده است. اینکه اقتصاددانان ادعا کنند که بهره‌گیری از بازار بورس سهام تنها با انتکاء به اطلاعات، منطقی و اصولی خواهد بود زیاد جای تعجب ندارد، اما اگر ادعا شود که روند تحقیق و توسعه متکی بر چنین منطقی نیست بسیار شگفت‌انگیز و تکان دهنده خواهد بود (بعضی از دست اندکاران امر تحقیق و توسعه چنین نظری داشته‌اند).

در مطالعه قبلی دو تلاش مرتبط با فرضیه تحقیق و توسعه را مورد آزمایش قراردادیم که هر دو بر عدم استفاده از اطلاعات مرتبط متمرکز بود. این دو تلاش مربوط به دو مورد بود: (الف) اطلاعاتی که در فرایند تحقیق از نظر زمانی دیر پیدا می‌شود، و (ب) وقوع مکرر و منظم این پدیده. علی‌رغم این تلاش‌ها هنوز هم پاسخ یک سؤال باقی می‌ماند و آن اینکه مفهوم کارآیی در این فرایند چیست؟ در مطالعه قبلی دو نوع اطلاعات مرتبط و استفاده شده مورد توجه قرار گرفت: ۱) اطلاعات مرتبط و استفاده نشده به دلیل فراوانی اطلاعات و ۲) اطلاعات مرتبط و استفاده نشده به دلیل اعمال سیاست‌های آگاهانه. این دو مورد به دو دلیل نیازمند آزمون هستند. اولاً "به دلیل ارتباط آنها با سؤال اصلی این فرایند یعنی مفهوم کارآیی، ثانياً" لزوم تجدید نظر در سوالاتی که در ارتباط با استفاده یا عدم استفاده از اطلاعات پدید می‌آیند. علم

۱۰  
۹  
۸  
۷  
۶  
۵  
۴  
۳  
۲  
۱

می‌کنند، یعنی وجود اطلاعات با بار اضافه آن هم در سطحی گسترده و مکرر، آن گاه به نظر می‌رسد که فرایند تحقیق و توسعه در ارتباط با اطلاعات کارآبی و منطق لازم را نداشته باشند. بحث‌های قبلی در مورد اینکه مردم نسبت به زیادی اطلاعات چگونه عکس العمل نشان می‌دهند این امر را روشن ساخته که اضافه بار اطلاعات نمی‌تواند به عنوان یک تهدید و مانع جدی اختلالی در کار پذیده اورده، ولی این مهم را روشن می‌سازد که چنین پذیده‌های وجود دارد و رخ می‌دهد. میلر (۱۹۶۲) کتز و کامن (۱۹۶۶) در این زمینه فرایند‌های اصلاحی زیر را ارائه می‌کنند: (۱) حذف، عدم موقعت در پردازش بعضی از اطلاعات، (۲) اشتباہ، پردازش اشتباہ، (۳) ردیف وصف کردن، به چنگ آوردن به جای حفظ و اداره کردن، (۴) تصفیه کردن، حذف سیستماتیک بعضی گروههای اطلاعات، (۵) تقریب سازی، محدود کردن و حذف بعضی از اطلاعات به دلیل نبود وقت برای تعیین صحت آنها، (۶) استفاده از پردازشگرهای چندگانه به صورت موازی، (۷) فرار و گریز، رهایی از موقعیت یعنی خلاص کردن خود از اطلاعات زیاد در دسترس. همان طور که خواهیم دید مورد ۳ یعنی ردیف کردن اطلاعات به جای حفظ و اداره کردن آنها ممکن است باعث شود که اطلاعات مورد استفاده قرار نگیرند، بدین معنا که در لبست انتظار باقی مانند. مورد ۴ بعضی تصفیه کردن می‌تواند به عنوان سیاست‌های آگاهانه مدنظر قرار گیرد. "کارل ویک" (۱۹۷۰) در یکی از استادانه‌ترین رهیافت‌های اکتشافی خود از پذیده اضافه بار اطلاعات چنین بحث می‌کند که افراد در مواجهه با زیادی اطلاعات ممکن است تعریف موقعیت را تغییر دهند، بدین معنا که کمیت اطلاعات مورد نیاز یا تعریف اطلاعات مرتبط را تغییر دهند، یعنی بگویند که چنین اطلاعاتی مرتبط نیستند. هم چنین ممکن است فرد به سادگی آن بخش از اطلاعات را که درک کرده اطلاعات مرتبط به حساب آورده یا عقبده فرد دیگری را در این زمینه تغییر دهد. مورد اول نشان می‌دهد که چگونه ممکن است اطلاعات مورد استفاده قرار نگیرد و مورد دوم روشن می‌سازد که تشخیص مرتبط بودن ارتباط به تصمیم‌های فردی وابستگی دارد، بدین معنا که ارتباط اطلاعات با تحقیق و توسعه از نظر افراد ممکن است متفاوت و مختلف باشد و به فرد بستگی دارد. این وابستگی به فرد یک سؤال کلی و عمده را بوجود می‌آورد که

اطلاع رسانی با قبول این پیش فرض که محققان خواستار دستیابی به تمام اطلاعات مرتبط و در دسترس هستند، پیدا شدن بعضی اطلاعات را امری مسئله افرین به حساب نمی‌آورد و از آن تنها به عنوان یک اشتباہ ساده یاد می‌کند. در این شرایط بالطبع این اطلاعات پیدا شده در روند تحقیق و توسعه مورد استفاده قرار نمی‌گیرد و علم اطلاع رسانی نیز توجیه مذکور را برای این پذیده ارائه می‌کند. دیگر مواردی که اطلاعات مورد استفاده قرار نمی‌گیرد و می‌توان آنها را توجیه کرد عبارتند از اطلاعات بی‌ربط و اطلاعات منسوخ شده. اما همان طور که خواهیم دید چنین توجیه‌هایی در مورد گروهی از اطلاعات مهم و استفاده نشده صدق نمی‌کند.

### اضافه بار اطلاعات و کارآیی

وجود اطلاعات فراوان و وقوع گسترده چنین پذیده‌ای باعث شده است که خود دلیل قطعی عدم کارآبی محسوب شود. ولی باید اذعان داشت که "اضافه بار اطلاعات" می‌تواند مفاهیم و معانی متفاوتی داشته باشد. ممکن است مفهوم اضافه بار اطلاعات متداول با ارائه زیاد اطلاعات باشد به نحوی که استفاده کننده نتواند آنها را جذب کند، یا اینکه اطلاعات مورد نظر آن چنان در حجم بالا و با بار اضافه ارائه شده است که فرد مجبور است وقت و نیروی فراوانی صرف کند تا اطلاعات جدید را همگون سازد و آنها را جذب کند. از نظر ما جدی ترین نوع بار اضافی اطلاعات هنگامی رخ می‌دهد که فرد بداند چنین اطلاعاتی موجود است، ولی وقت کافی برای استفاده از آنها را نداشته باشد. بدین معنا که از نظر فرد زمان دارای ارجحیت‌های متفاوتی است و ممکن است ضرورتاً به پردازش اطلاعات دیگری مشغول باشد.

باید توجه داشت که اضافه بار اطلاعات در این معنی یعنی عدم استفاده از اطلاعات مرتبط و در دسترس، نموده‌ای از عدم کارآبی و غیرمنطقی شدن فرایند تحقیق نیست. پس از روشن شدن این امر باید اذعان داشت که زیادی اطلاعات تنها می‌تواند عاملی مزاحم به حساب آید تا یک تهدید واقعی و قطعی برای منطقی بودن فرایند تحقیق. در زمینه نقش اضافه بار اطلاعات در فرایند تحقیق، مطالعات تجربی جدی انجام نشده است تا بتوانیم با استناد به آنها استنتاج قطعی ارائه کنیم ولی اگر وضعیت به صورتی باشد که دانشمندان و محققان ادعا



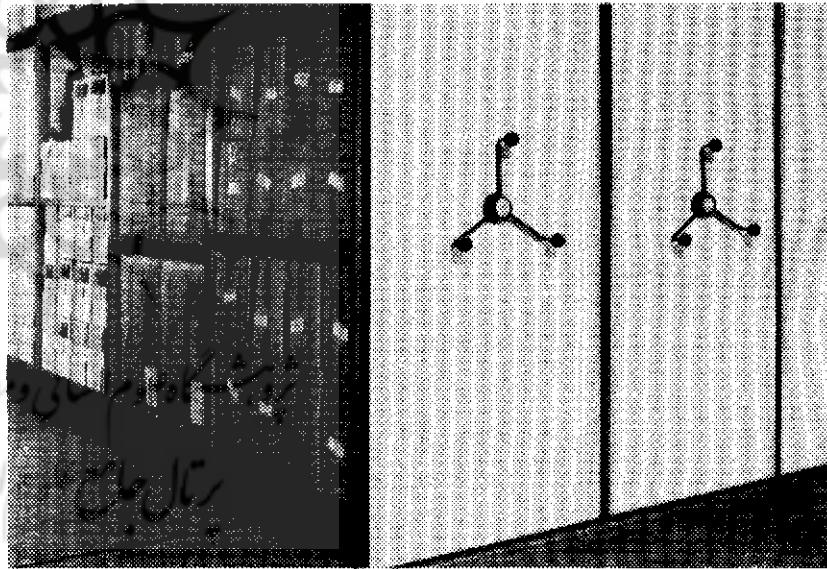
دارای کمترین اولویت هستند هرگز به کار برده نخواهند شد، بدین معناکه دچار حذف، تصفیه و تقریب سازی (مثل بررسی خلاصه‌ها و نقدها به جای بررسی کامل اطلاعات) خواهند گردید. در همین ارتباط فرضیه‌ای موجه وقابل قبول می‌توان ارائه کرد، بدین معناکه زیادی اطلاعات به طور مشخص با ابیانشته شدن اطلاعات همراه است و هر چه این اطلاعات زیادتر باشد این ابیانشگی اطلاعات بیشتر شده و بالطبع اطلاعات کمتری به کار برده خواهد شد. "میر" در سال ۱۹۶۳ از این امر را عنوان "انهاد کمترین اولویت ها" باد می‌کند. بنابراین مدنظر قراردادن اطلاعات ابیانشته شده یک رهیافت عملی و امکان‌پذیر برای بررسی و مطالعه پدیده اضافه بار اطلاعات است.

با بررسی پدیده زیادی اطلاعات از این دیدگاه، یعنی عدم استفاده از اطلاعاتی که از وجود آنها آگاه هستیم به نوع دیگری از عدم استفاده از اطلاعات خواهیم رسید، یعنی عدم استفاده از اطلاعات به دلیل عدم موقیت در پیدا کردن اطلاعات و همان طور که قبلاً متذکر شدیم مطالعات مهمی در زمینه عدم به کارگیری اطلاعات شده که نشان می‌دهد بخش عمده‌ای از این پدیده که در تمامی موارد حاضر و جاری است مربوط به اطلاعاتی است که در فرایند تحقیق و توسعه دیر پیدا می‌شوند. بررسی‌های جامع و کاملی در مورد اینکه آیا اطلاعاتی که همیشه پیدا نمی‌شوند می‌توانند تغییری در فرایند تحقیق و توسعه بوجود آورند یا نه، تاکنون انجام نشده است. ولی اگر پدیده دیر پیدا شدن اطلاعات به صورت یک امر رایج و معمول در آید آنگاه می‌توان ادعای کرد که این جریان "حتماً" می‌تواند در روند تحقیق و توسعه تأثیر بگذارد. شاید بتوان گفت که اطلاعاتی که هرگز پیدا نمی‌شوند نیز چنین تأثیری خواهند داشت. شاید چنین به نظر آید که عدم استفاده از اطلاعات به هر دلیلی که باشد باز هم عدم استفاده است، یعنی فرقی نمی‌کند که دلیل آن زیادی اطلاعات باشد یا اینکه پیدا نشود. اما یک نوع آن می‌تواند مورد توجه فرار گیرد، یعنی عدم استفاده به دلیل نبود وقت و عدم مدیریت. مدیریت فردی اطلاعات به معنای اولویت‌بندی است و ممکن است در این فرایند بعضی از اطلاعات به صورت تصادفی و اتفاقی وارد اطلاعاتی شود که به دلیل اضافه بودن کنار گذاشته می‌شوند و در واقع ابیانشته می‌شوند. در این روند به دلیل کمبود وقت،

بعداً آن را مورد بحث قرار می‌دهیم.

در این بحث "میلر" به سادگی روشن می‌سازد که در شرایطی که اطلاعات زیادی در دسترس است با صف کردن و در انتظار قراردادن اطلاعات باعث عدم به کارگیری آنها می‌شویم (ویلسون ۱۹۹۴، ۱۹۹۳). یک محقق فعال و مبتکر هنگامی که با جریانی از اطلاعات ورودی مواجه می‌شود سعی می‌کند آنها را کنترل کند. راه طبیعی کنترل چنین اطلاعاتی این است که آنها را بر حسب اولویت‌ها، مانند موارد زیر دسته‌بندی کنیم:

(۱) اطلاعاتی که باید بلافاصله به آنها پرداخت و مدنظر قرار داد، (۲) اطلاعاتی که در اولین فرصت زمانی باید آنها را مدنظر قرار داد، (۳) اطلاعاتی که باید آنها را یادداشت و سازماندهی کرد تا در آینده از آنها استفاده شود، (۴) اطلاعاتی که باید کنار



گذاشته شده یا نادیده گرفته شود. اطلاعات موجود در دوین دسته اطلاعاتی هستند که در زیاد بودن اطلاعات روی هم جمع می‌شوند و به تدریج آن قدر حجم آنها افزایش می‌باید که مدیریت و تسلط بر آنها غیرممکن می‌گردد. هر چه جریان اطلاعات ورودی بیشتر باشد اطلاعات مرتبط و مورد نظر نیز در آنها بیشتر خواهد بود و زمان کمتری برای مدیریت آنها وجود خواهد داشت بنابراین اطلاعات بیشتری روی هم جمع می‌شود که احتمالاً از فرایند پردازش کنار گذاشته و فراموش می‌گردد. انتساب اطلاعات ورودی به چنین گروه بندی‌هایی مستلزم تعیین اولویت‌های فردی است. در واقع اطلاعاتی که

فرد ممکن است خیلی سریع و خلاصه‌وار به اطلاعات نگاه کرده و اشتباه‌ها آنها را وارد اطلاعات ابیاشته شده کند. بنابراین، عدم استفاده از اطلاعات به دلیل زیاد بودن آنها تفاوت اساسی با عدم استفاده از اطلاعاتی دارد که می‌دانیم وجود دارد ولی از آنها چشم‌پوشی می‌کنیم. این دو پدیده دارای پیامدهای متفاوت هستند به ویژه هنگامی که تلبیار و ابیاشن اطلاعات به صورت یک الگو در آید پیامدهای قاطع‌تری خواهد داشت.

به هر حال از نظر تعریفی که ما ارائه کردیم عدم استفاده از اطلاعات مرتبط دلیلی بر عدم کارآیی است که خود موج غیرمنطقی شدن روند تحقیق و توسعه می‌شود. به دلیل اینکه به سختی می‌توان باور داشت که پدیده زیادی اطلاعات رفع خواهد شد، خیلی آسانتر است که فرض کنیم این پدیده همیشه همراه ماست و ما با آن سر و کار خواهیم داشت. بنابراین طرح این سؤال که این پدیده چقدر اهمیت دارد و علم اطلاع‌رسانی در مورد آن چه می‌تواند بکند اجتناب‌ناپذیر است.

## عدم استفاده از اطلاعات به دلیل اعمال سیاست‌های آگاهانه

توافق ضمنی یا آشکار توسط افراد یک گروه پژوهشگر اعمال شود، یعنی به صورت آگاهانه بخشی از اطلاعات مرتبط کنار گذاشته شوند. این پدیده در گروههای پژوهشی در انداره، رشته و یا تخصص‌های مختلف وجود دارد. حتی در بعضی موارد ممکن است در ساختار رشته‌های علمی، رشته‌های فرعی و تخصص‌ها اصولاً "بخشی برای حذف اطلاعات مرتبط آن هم به صورت آگاهانه و عمدى در نظر گرفته شود، یعنی در ساختار تقسیم کار این رشته‌ها جایگاهی برای حذف با شناخت اطلاعات در نظر گرفته می‌شود (در اینجا وارد حوزه‌ای می‌شویم که نسل‌های از روش‌شناسان بر روی آن کار کرده‌اند، یعنی ارائه حجم زیادی از متون مرتبط برای صبورترین و کوشاترین دانشجو ناوی را با زیادی و بار اضافی اطلاعات مواجه سازند).

"اصولاً" ممکن است از دو طریق اطلاعات مرتبط به صورت عمدى به کار برده شوند. اولاً به صورتی ساده مورد اغماض قرار گیرند، ثانیاً یک فرض باعث عدم به کارگیری اطلاعات شود. به دلیل اینکه به یک پرسش می‌توان به چند صورت و از چندین راه پاسخ داد، بنابراین برداشت‌های متفاوتی از اطلاعات مرتبط به وجود خواهد آمد. برای روش شدن مطلب مفهوم وبط تصادفی را مدنظر قرار می‌دهیم. فرض کنید می‌خواهیم با استناد به دلیلی یک فرضیه را اثبات یا رد کنیم. مثلاً "مطالعه‌ای درباره بعضی از زمینه‌های پدیده الف انجام شده و زمینه‌هایی از پدیده دیگری با عنوان ب در دسترس است. ب می‌تواند بخشی از الف بوده یا کاملاً" از آن متمایز باشد. اما فرض بر این است که ب به طور تصادفی می‌تواند با الف مرتبط باشد. در این حالت الف می‌تواند تا حدودی به ب مستگی داشته باشد (ب بر الف تأثیر داشته و یا تا حدودی آن را مشخص می‌کند). هم چنین ب علاوه بر اینکه می‌تواند یک جنبه یا زمینه خارجی الف به حساب آید می‌تواند به عنوان یک سیستم فرعی از پدیده الف و یا جنبه و یا زمینه داخلی آن محسوب شود. در این شرایط ممکن است فرد فکر کند که ب به صورت تصادفی با الف مرتبط بوده و اطلاعات در دسترس درباره ب را هنگامی که بر روی الف کار می‌کند کنار بگذارد. دلایل چنین اغماضی می‌تواند به شرح زیر باشد:

۱. تأخیر: ب و اطلاعات مرتبط با آن ممکن است بعدها

بکی دیگر از چالش‌های مهم در ارتباط با فرضیه "کارآیی اطلاع‌رسانی" بررسی عدم استفاده از اطلاعات مرتبط به صورت آگاهانه و عمدى است. در این پدیده با مفهوم اطلاعاتی که مرتبط تشخیص داده شده مواجه می‌شویم. این نوع اطلاعات، اطلاعاتی است که کاربران خود آنها را مرتبط دانسته‌اند نه اینکه متخصص اطلاع‌رسانی آنها را مرتبط تشخیص داده باشد. در کاربردهای روزمره اصطلاح مرتبط چنین تعریف می‌شود: "ارتباطی مهم، منطقی و قابل ردیابی". اما از نظر یک متخصص اطلاع‌رسانی اصطلاح مرتبط مترادف با "ارتباط موضوعی" است، بدین معنا که اطلاعات با موضوع مورد جستجو ارتباط داشته باشد. تعریفی که از اصطلاح مرتبط ارائه شد در سطوح مختلف مصدق دارد، چه در یک تحقیق کوچک فردی تا یک تحقیق عمیق و گسترده در رشته‌ای خاص. در واقع افراد می‌توانند در سطوح مختلف تحقیق بسیاری از اطلاعاتی را که به عنوان مرتبط تشخیص داده شده‌اند کنار بگذارند. در واقع این امر می‌تواند به صورت



دلایل انطباق پیش فرض‌ها ممکن است شبیه اطلاعات مورد اغماض باشد بدین معنا که یک پیش فرض ممکن است موقعی بوده و در آینده پیش فرض دیگری جایگزین آن شود مثل اغماض اطلاعات به دلیل تأخیر و تعویق آنها به آینده و یا ممکن است یک پیش فرض به دلیل رام نشدن و غیرقابل کنترل بودن دستکاری شده و تبدیل به پیش فرضی دیگر شود. مثلاً پژوهشگر متوجه می‌شود که برای اثبات یا رد پیش فرض نیازمند بررسی فرایندی پیچیده و سیار جزئی است. در این شرایط وی پیش فرض یا مسئله خود را تغییر می‌دهد تا بتواند به صورتی ساده و نظامدار آن را پردازش کند و به نتیجه‌گیری پردازد. بدین‌هاست که نتایج حاصل تنها مرتبط با مسئله و پیش فرض جدید است نه نوع قبلی که دارای مشکل بود.

موارد فوق تبیین‌هایی هستند که می‌توان برای عدم استفاده از اطلاعات مرتبط در یک پژوهش ارائه کرد (بر اساس این پیش فرض که ارتباط تصادفی را شناخته و آن را مدنظر قرار داده‌ایم). دیگر موارد عدم استفاده از اطلاعات مرتبط در یک پژوهش نیازمند تبیین‌های دیگری است (مثل اغماض اطلاعات در یک پژوهش که ارتباط مثبت یا منفی با فرضیه پژوهش دارند و غیره). موارد فوق هم چنین تبیین‌هایی از کنار گذاشتن مقوله‌ای اطلاعات است نه فقره به فقره اطلاعات. بدین معنا که در این نوع کنار گذاری اطلاعات مرتبط با یک مقوله کلی کنار گذاشته می‌شوند نه اجزاء آن مقوله. این نوع اغماض به صورت آگاهانه صورت می‌گیرد یعنی به دلایل اشتباہ، و عدم درک ارتباط، این اطلاعات مورد اغماض قرار نمی‌گیرند. هم چنین این نوع اغماض با آن نوع اغماضی که به دلیل قبول ارتباط تصادفی پدید می‌آید متفاوت است. در این شرایط اطلاعات قابل استفاده در دسترس نیست یا آنچه پیدا شده قابل استفاده نیست. گاهی ممکن است پژوهشگر خواستار استفاده از اطلاعات موجود باشد، ولی پردازشگر آن حوزه قادر نیست اطلاعاتی قابل استفاده را تولید کند، زیرا در آن حوزه توافق شده که چنین اطلاعاتی در دسترس قرار نگیرد. با مدنظر قرار دادن سوال اساسی کارآیی دلایل و متعددی برای عدم استفاده از اطلاعات ارائه می‌شود مثل موارد زیر:

- بعضی معتقدند تأخیر و تعویق در مدنظر قرار دادن اطلاعات مرتبط به معنای عدم کارآیی نیست:

مدنظر قرار گیرند.

۲. تفکیک تخصصی: ب مورد اغماض قرار می‌گیرد زیرا می‌توان بر دیگر جنبه‌های الف متمرکز شد.

۳. تفکیک حوزه‌ای: ب مورد اغماض قرار می‌گیرد زیرا در حوزه کاری ما نیست.

۴. اغماض امن: ب مورد اغماض قرار می‌گیرد زیرا نسبتاً بی‌اهمیت است و تأثیر کمی دارد (در واقع چنین گمان می‌رود که این اطلاعات بی‌اهمیت باشند و شاید فکر کنند که به کارگیری آنها ممکن است باعث پیچیده‌تر شدن پرسش شود).

۵. غیرقابل کنترل بودن: ب مورد اغماض قرار می‌گیرد زیرا رام نشدنی است و با روشهای ما مطابقت ندارد و یا از حوزه درک، توان، استعداد و منابع ما خارج است.

۶. عرضه زیاد: ب مورد اغماض قرار می‌گیرد زیرا برای کنترل و کار با آن بایستی زمان و انرژی زیادی مصرف کنیم و اگر بیشتر از این به ب پردازیم ممکن است به صورتی ناممید کنند دچار بار اضافی شویم.

موارد فوق ضرورتاً در برگیرنده تمامی دلایل اغماض اطلاعات درباره ب نیست، زیرا می‌توان دلایلی تلفیقی نیز از آنها به وجود آورد. مثلاً پژوهشگران می‌توانند به جای جمع‌آوری اطلاعات درباره پدیده ب پیش فرض یا فرضیه‌ای برای آن در نظر گیرند و به آن مشغول شوند، بنابراین از این طریق نیز اطلاعات مرتبط با ب مورد اغماض قرار می‌گیرد. در این شرایط ممکن است پژوهشگر فکر کند که اطلاعات در دسترس با فرضیه او سازگار است یا نه و بخش‌هایی از آن را کنار بگذارد. مثلاً فردی با این پیش فرض که توزیع جمعیت به صورت نرمال است یا از خطی بودن یک نایاب آگاه است ولی اطلاعات در دسترس با این پیش فرض سازگار نیست، آنها را کنار می‌گذارند. در هر حال پیش فرضها باعث می‌شود که بخش‌هایی از اطلاعات در دسترس مورد استفاده قرار نگیرند.

در واقع در این شرایط پیش فرض باعث بلوکه شدن و عدم استفاده از اطلاعات می‌شود. ممکن است در این روند حتی اطلاعات در دسترس با پیش فرض تضاد داشته باشند، ولی پژوهشگر با انتکاء به پیش فرض‌های ذهنی خود که آنها را به صورت آرمانی در نظر می‌گیرد اطلاعات در دسترس و مرتبط را مورد استفاده قرار نمی‌دهد. این پیش فرض‌های مخالف حقیقت گاهی اوقات "حقایق اسلوب دار" نامیده می‌شوند.

- بعضی اعتقاد دارند که تمامی اطلاعات مرتبط به طور

همزمان و در هر مرحله از استنتاج باید مدنظر قرار گیرند؛

- بعضی معتقدند که استفاده از بخشی از کل اطلاعات نمی‌تواند مبنای یک دیدگاه اصولی باشد؛

- برخی اعتقاد دارند که ایجاد موقبتهای میانجی و موقتی با استفاده از اطلاعات ناکامل خود نوعی تعبیر منطقی از کارآیی است. در چنین شرایطی لزوم استفاده از کل اطلاعات مرتبط به کاری گذاشته می‌شود و پاسخگویی به کسانی که ادعا می‌کنند نظرات علمی همیشه موقتی است امکان‌پذیر نخواهد بود؛

- بعضی معتقدند که با تغییر دیدگاهها می‌توان راهی موقبتهای آمیز برای عدم استفاده از کل اطلاعات مرتبط به دست آورده، بدین معنا که به جای توصیف مستقیم دنیای واقعی می‌توان از فرمول بندهای انتزاعی استفاده کرد که نیازمند اطلاعات مرتبط کمتری هستند؛

- بعضی معتقدند که اغماس از اطلاعات غیرقابل مدیریت به معنای پذیرش عدم توانایی در به کارگیری مؤثر و کارآمد اطلاعات است نه به معنای بی اهمیت دانستن اطلاعات.

دیگر تبیین‌ها به سادگی لزوم استفاده از اطلاعات در دسترس را زیر پا می‌گذارند. این امر به ویژه در مورد تفکیک یک پیش فرض می‌توان لزوم استفاده از اطلاعات مرتبط را به سادگی رد کرد؟ آیا با اظهار اینکه اطلاعات در دسترس مربوط به حوزه‌ای دیگر است می‌توان از اطلاعات مرتبط و در دسترس استفاده نکرد؟

مشکل فرضیه کارآیی از اینجا ناشی می‌شود که به نظر می‌رسد این فرضیه به صورتی موقبتهای آمیز در رشته‌هایی که در اوج شکوفایی هستند پذیرفته شده و به صورت استاندارد در آمده است. اینکه این فرضیه تا چه حد پذیرفته شده نیازمند تحقیق جامع و کامل است، ولی شواهد زیادی وجود دارد که نشان می‌دهد این فرضیه در تمامی رشته‌ها قبول عام یافته است. تفکیک حوزه‌ای مبنای سازماندهی و تقسیم در علوم اجتماعی است. آسان سازی پیش فرض‌ها و آرمان‌ها به عنوان بخش اساسی و عملیاتی تحقیق در همه جا و همه رشته‌ها پذیرفته شده است. در واقع در عمل لزوم استفاده از کلیه اطلاعات مرتبط و در دسترس مورد شک و تردید است و از

آن اغماس می‌شود. این امر برای کسانی که تجارب طولانی در تحقیق دارند امری واضح و آشکار به نظر می‌رسد. علاوه بر این، متون روش شناختی بسیاری در تأیید این نظر وجود دارد. در این زمینه تحلیل‌ها و نقدهای معتبری نیز وجود دارد. برای مثال نویسنده‌ای این امر را چنین مورد تجزیه و تحلیل و نقد قرار می‌دهد: "برای تحلیل کامل موقعیت اجتماعی، فرد بایستی از کلیه اطلاعات مرتبط با آن موقعیت استفاده کند. این اطلاعات بایستی شناخت ما از تورم‌ها و فرازدادهای اجتماعی مؤثر بر عملکردها را امکان پذیر سازد، اما باید اذعان داشت که این نوع اطلاعات نوعاً در تحلیل‌های مسائل اجتماعی مورد اغماس قرار می‌گیرند." نظریه‌های اقتصاد مثال‌هایی بازی از بی‌اعتنایی به شواهد و اطلاعات تجربی مرتبط و در دسترس است و بیش از یک قرن است که به دلیل تمایل زیاد به ساده سازی غیر واقعی و خلاصه سازی، مورد نهاجم و انتقاد قرار گرفته‌اند. اما نظریه پردازان به صورتی جدی و پایدار از مشروعيت روشهای خود دفاع می‌کنند. اقتصاددانان تنها از نظر درجه و میزان دفاع با دیگر نظریه پردازان از حوزه علوم اجتماعی و طبیعی تفاوت دارند. آرمان سازی و تقریب جوهره علوم طبیعی است. در همین راستا باید اذعان داشت که ساده سازی یک قاعدة است نه استثناء، و استفاده غیرکامل و جزئی از اطلاعات یکی از اشکال قانونی و جاری آن است. اکنون موقع آن است که دلیلی محکم پسند به نحوی که ما درک کرده‌ایم از مفهوم عدم کارآیی ارائه کنیم. اما به جای اثبات روش‌های غیرمنطقی و غیر کارآمد در فرایند تحقیق و توسعه ابتدا باید مفهوم کارآیی و لزوم آن برای منطقی بودن را





نظرات برای شکل دادن استراتژی وجود ندارد، زیرا اتخاذ استراتژی فرایندی است که با مصلحت اندیشه همراه و همنشین است و بستگی به موقعیت خاص و شرایط موجود دارد. ممکن است در یک استراتژی بعضی اطلاعات به سخنی مورد تأکید قرار گیرد و یا در استراتژی دیگری با رهیافتی غیرمستقیم مواجه باشیم، یعنی به صورتی غیر رودرور به حل مسئله پردازیم. در استراتژی دیگری ممکن است نیاز به ساده کردن یک پدیده پیچیده باشد آن هم از طریق خرد کردن و تعديل آن پدیده. هر نوع استراتژی می تواند با توجه به هدف کارآئی اتخاذ و اجرا شود، بدین معنا که این استراتژی با تأکید بر اقتصادی بودن روشها و فرایندها اتخاذ شود، نگرانی و تأسف درباره اطلاعات دیر پیدا شده و اطلاعات زیادی و انبار شده شواهدی هستند بر اهمیت و مدنظر قراردادن کارآیی. اما در بعضی موارد استراتژی موردنظر با تأکید بر کارآیی و با اعمال سیاست های آگاهانه و عدمی بدون نگرانی و با فراغ بال از بعضی اطلاعات چشم پوشی می کنند. اکنون به کارآئی خود "فرضیه بازار کارآمد" می پردازیم. براساس این فرضیه کارآیی کامل و همه جانبه مستلزم استفاده از کلیه اطلاعات مرتبط است. در اینجا می توان اظهار کرد که چه نوع تولیدکننده هایی و چه محصولاتی در حوزه علم اطلاع رسانی مطرح هستند و صرف تولید می تواند به مفهوم کارآئی باشد یا نه. در همین زمینه می توان ادعای کرد که انواع خاصی از استراتژی های تحقیق ممکن است باعث عدم کارآئی شوند. در زمینه علوم اجتماعی بحث ها و مجادلات جدی در مورد سازماندهی صحیح پژوهش ارائه شده است. مثلاً این مهم مطرح می شود که در فرایند تحقیق چه نوع کارهایی بیهوده و کدام یک موند و لازم هستند. ولی باید اذعان داشت که کسانی که در استراتژی تحقیق خود استفاده از تمامی اطلاعات مرتبط را هدف اصلی قرار داده و بالاتر از دیگر اهداف قرار می دهند و شرط کارآیی کامل و جامع می دانند احتمالاً دچار تعصب هستند تا تفکری منطقی و معقول.

## دو نوع اضافه بار اطلاعات

با این دیدگاه جدید، عدم استفاده از اطلاعات به دلیل زیاد بودن آنها در نظر اول غیر منطقی به نظر نمی آید و مسئله ای نیست که به صورت اضطراری در صدد حل آن باشیم. اگر در

روشن سازیم. اما آیا واقعاً آمادگی داریم که بگوییم کدام یک از روشهای استاندارد در تحقیق و توسعه غیر منطقی است و اصولاً روش استاندارد کدام است؟ یا اینکه کدام یک از انواع روشهای غیر کارآمد مهم و نیازمند راه حل است؟ مطمئناً تعداد زیادی از متقدین چنین اظهار نظر می کنند که روشهای استاندارد در بعضی از شعبات علوم دارای مشکلات و معضلاتی است. در بسیاری از چالش هایی که نیازمند عملکردهای جمیع هستند تعارض های زیادی بر روی وظایف علمی و تحقیقی پدید می آید. یکی از این تعارض ها و اختلاف نظرها بر میزان و عمق توجه به اطلاعات مرتبط و در دسترس متمرکز است. این اختلاف نظرها ناشی از یک فرد یا گروهی از افراد سازمان یافته است. یک پژوهشگر به سادگی می تواند ارتباط را دوباره تعریف کند ولی تغییر دیدگاه یک گروه نیازمند چالشی بزرگتر است. و یک شخص به تهابی شاید نتواند نظرات یک گروه را تغییر دهد. هم چنین به سادگی نمی توان به دیگران قبولاند که ممکن است روشهای قدیمی دیگر غیرقابل قبول نباشند و باید از روشهای جدیدتر و قابل قبول تر استفاده کرد. در این زمینه گروههای رقیب و مخالف و مکاتب سازماندهی شده چندین دهه و چندین نسل است که برای رسیدن به اهداف مناسب و صحیح یا تغییر اهداف قدیمی مشغول تلاش هستند. این روند چگونگی استفاده صحیح از اطلاعات در دسترس را نیز شامل می شود. اما باید اذعان داشت که تلاش عمده در زمینه اطلاع رسانی همانا بررسی کلیه انواع عدم استفاده از اطلاعات مرتبط و در دسترس است. این امر باعث خواهد شد تا انواع اطلاعاتی که مورد اغماض قرار می گیرند مدنظر قرار گرفته و بررسی شوند.

اکنون به سیاست های استفاده از اطلاعات به عنوان جنبه ای از استراتژی تحقیق می پردازیم یعنی تحقیق و تفحصی که با هدف بوجود آوردن دانش جدید در یک حوزه خاص صورت می پذیرد. گروههای مختلف محققین ممکن است در فرایند تحقیق روشها و استراتژی های متفاوتی برای استفاده از اطلاعات داشته باشند و بر سر آن به مجادله و بحث نیز پردازند. عدم استفاده از طبقه ای خاص از اطلاعات می تواند نوعی انتخاب استراتژی باشد. دلایل و نظراتی که تبلًا ارائه شد می توانند برای شکل دادن یک استراتژی به کار روند. البته باید مذکور شد که فهرست کاملی از این دلایل و

استراتژی جستجو سیاست این است که بعضی از اطلاعات مرتبط استفاده قرار نگیرند (این سیاست تنها از نظر جامعه خاص محققین مورد قبول است) و در این راستا قواعد و رهنمودهایی نیز ارائه می‌کنند، بنابراین عدم استفاده از اطلاعات مرتبط و ضمیت دیگری پیدا می‌کند. در این شرایط اولویت اطلاعات بوجود می‌آید و هر استراتژی می‌تواند نوع خاصی از اطلاعات را در اولویت قرار داده و نوع دیگر را مورد استفاده قرار ندهد. در بک استراتژی ممکن است به صورت آگاهانه و با اعمال سیاست، اطلاعات ابیانه شده و به صورتی گذرا آنها را مدنظر قرار داده و سپس با توجه به موقعیت زمانی و انرژی مورد لزوم یعنی تخمین کارآیی براساس زمان و انرژی، اطلاعات را اولویت بندی و استفاده از آنها را مدنظر قرار دهد. در این نوع استراتژی، اضافه بار اطلاعات وضعیت طبیعی و نرمال محسوب می‌شود و کسی آن را مانع و اختلال در روند تحقیق به حساب نمی‌آورد. در این شرایط ممکن است استراتژی از جنبه‌های گوناگون مورد چالش قرار گیرد. مثلاً از نظر اینکه آیا اولویت‌ها صحیح انتخاب شده‌اند و یا استراتژی اتخاذ شده هماهنگ با وظایف است وغیره. اضافه بار اطلاعات می‌تواند نشانه‌ای از اشتباه استراتژیک باشد، بدین معنا که نیازمند طراحی مجدد وظایف، روش‌های کار و اصلاح روش‌های به کارگیری اطلاعات است. راههای اصلاح چنین فرایندی ممکن است در سطح فردی امکان پذیر باشد یا در سطح سازمان و گروه انجام شود. سازماندهی کار به صورتی که بتوان آن را در سطح گروهی انجام داد نه فردی، اساسی ترین عکس العمل نسبت به اضافه بار اطلاعات است. عوامل مهم در اتخاذ استراتژی و نوع آن در سطح خرد و کلان عبارتند از: تحلیل، نقد و ارزیابی. در این روند باید بین اضافه بار طبیعی اطلاعات و اضافه بار مستله دار تمایز قائل شد، بدین معنا که این اضافه بار به عنوان یک سیاست پذیرفته شده بوجود آمده یا ناشی از طراحی اشتباه است و یا در واقع این اضافه بار ناشی از طراحی استراتژی تحقیق است نه ناشی از طراحی نظام اطلاع رسانی.

### موارد مرتبط با علم اطلاع رسانی

این نظر که پیشرفت در تحقیق و توسعه تا حدودی بستگی به کارآیی ارتباطات دارد امری بدینه است. از نقطه

نظر علم اطلاع رسانی مفهوم کارآیی که در "فرضیه بازار کار آمد" مطرح شده به دو دلیل جالب در این علم مصداق پیدا می‌کند: ۱) این فرضیه معکوس کننده منطق استفاده از اطلاعات است. ۲) این فرضیه نشانگر هدف و عملکرد نظام بازیابی اطلاعات است. هدف غایبی نظام اطلاع رسانی و بازیابی اطلاعات عبارت است از: "پیش‌بینی تمامی اطلاعات مرتبط در پاسخ به یک پرسش: "اگرnu این شک و تردید بوجود می‌آید که آیا کارآیی کامل و جامع به معنای ارزیابی ارتباطات در فرایند تحقیق و توسعه نیست؟ اگرچه ممکن است شگفت‌آور باشد، ولی به نظر می‌رسد که فرایند تحقیق و توسعه دارای آن منطقی است، ولی نه از نوع کارآیی جامع و کامل.

در دیگر حوزه‌های زندگی نیز مفهوم کارآیی مد نظر قرار می‌گیرد، بدین معنا که می‌گوییم قضاوت عملی نیازمند مد نظر قرار دادن کلیه جوانب مرتبط با این امر است. در دنیای واقعی تصمیم‌گیرندگان، طراحان، سازمان‌دهندگان و مدیران اجرایی چشم‌پوشی اتفاقی از عوامل مرتبط با این فرایندها، یک ساده‌سازی زیرکانه به حساب نمی‌آید، بلکه از آن به عنوان حماقت یاد می‌شود. از موارد بارز این فرایندها طراحی‌های مهندسی را می‌توان نام برد که استفاده از تمام عوامل و اطلاعات موجود به معنای کارآیی کامل است. دسترسی به کارآیی کامل و جامع هدف نهایی است. اما آیا استراتژی عدم استفاده از بعضی اطلاعات را می‌توان کارآیی کامل به حساب آورده یا اینکه در موضوع ضعیفتر قرار دارد؟ در عمل سعی می‌شود تا تمامی عوامل مد نظر قرار گیرند حتی موقعي که قرار است عوامل به صورت کم و بیش گذرا مد نظر قرار گیرند. مد نظر قرار دادن تمامی عوامل به معنای دستیابی به تمامی اطلاعات مرتبط با آن عوامل نیست. نوع ضعیفی از کارآیی کامل یعنی ارائه دیدی شماتیک ولی جامع را می‌توان به عنوان یک سیاست استفاده از اطلاعات مد نظر قرار داد. این روند در زندگی عملی نیز جاری و صادق است و می‌توان آن را به سادگی در فرایند تحقیق و توسعه به کاربرد. اگر کارآیی کامل و جامع یعنی انکاس کامل تمامی اطلاعات مرتبط و در دسترس هدف نیست (شاید در دیگر زمینه‌های استفاده از اطلاعات نیز صادق باشد) بنابراین باید نوع محدودتری از

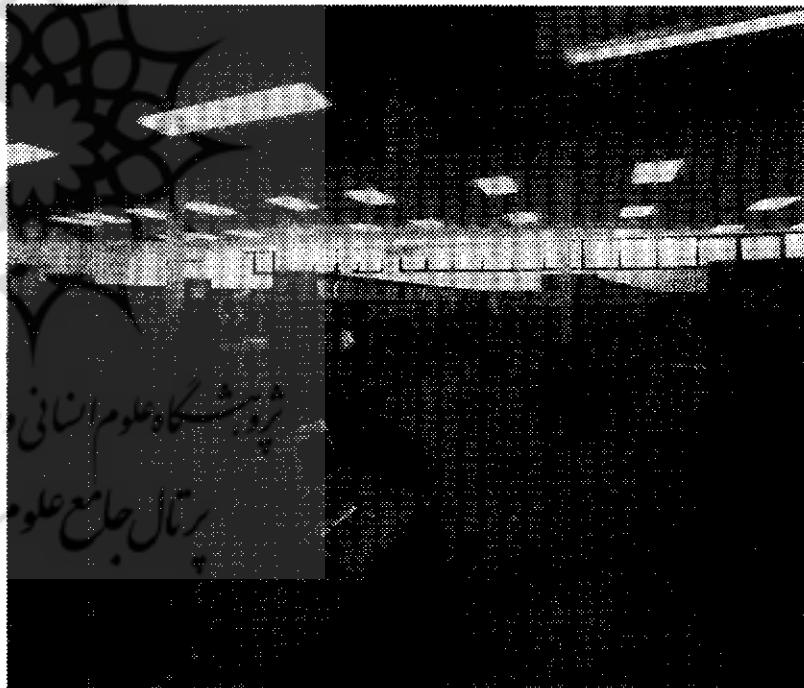


کارآیی جامع جامه واقعیت خواهد پوشید.

از نظر علم اطلاع‌رسانی چنین ابهام‌هایی از "ارزش کارآیی" ممکن است بی‌معنا باشد. زیرا وظیفه این علم کمک به فرایند تحقیق و توسعه است و کاری به استراتژی‌های اتخاذ شده ندارد. اما باید اذعان داشت که اگر کارآیی جامع هدف نیست آنگاه پامدهای مهمی به بار خواهد آمد. در واقع از نظر اکثریت دانشمندان اطلاع‌رسانی عدم استفاده از اطلاعات روندی جاری و صادق نیست و تنها به صورت تصادفی یا اشتباهمی چنین روندی بوجود می‌آید. از نظر علم اطلاع‌رسانی چنین شرایطی نامناسب است و باید در صدد اصلاح آن برآمد. در واقع این شرایط بیان‌کننده فرضیه بازار کارآمد است. اما اگر این فرض را قبول کنیم که معمولاً اطلاعات مرتبط آنقدر زیاد است که نمی‌توان همه آنها را مورد استفاده قرار داد یک منطق دان به ما خواهد گفت که با شناسایی کلیه مقولاتی که قرار است مورد استفاده قرار نگیرند (نه فقط بخش‌های جزئی) بقیه اطلاعات را سازماندهی و اولویت‌بندی کنید. در این شرایط عدم کارآیی این معیار که "تمامی و فقط تمامی اطلاعات مرتبط" باید به کار گرفته شوند روش می‌گردد. اگر اطلاعات جمع‌آوری شده همه در یک سطح از نظر ارتباط قرار گیرند باز هم شرایطی بهینه ایجاد نکرده‌ایم زیرا ممکن است با اعمال سیاست‌های خاص و آگاهانه کل اطلاعات مهم و مرتبط مورد استفاده قرار نگیرند. با درک این موقعیت که مشکل یک پژوهشگر مفرد احتمالاً زیادی اطلاعات مرتبط است تا کمیابی آنها، بنابراین نیازمند مدیریت اطلاعات کارآمد هستیم که خود مستلزم غربال کردن، ارزیابی و تصفیه است. این روش‌ها نه تنها برای جداسازی اطلاعات مرتبط و غیر مرتبط به کار می‌روند، بلکه برای تشخیص اطلاعات ضروری و غیرضروری نیز مفید خواهد بود. در این شرایط متوجه می‌شویم که در عمل نباید تنها به دنبال این بود که همه اطلاعات مرتبط را جمع‌آوری کرد، بلکه باید روشی در مدیریت و سازماندهی آنها داشت.

اگر به نظر می‌رسد که باید روش‌های عملی را نفییر دهیم این امر خود مستلزم تغییر علاقه نظری است. به نظر می‌رسد که علم اطلاع‌رسانی قادر نظریه‌ای در مورد استفاده یا عدم استفاده از اطلاعات است. یعنی نظریه‌ای که مقاومت از مفاهیم "ربط" و "کهنه‌گی" اطلاعات را در برگیرد. با وجود

کارآیی را جایگزین آن کرد، یعنی اعمال سیاست‌های خاص برای استفاده یا عدم استفاده از بعضی اطلاعات. در اینجا اهمیت خود کارآیی دچار شک و تردید می‌شود. مستقدين روش تحقیق برای پاسخ‌گویی به سؤال کارآیی تحت الشعاع یک عامل مهم‌تر قرار می‌گیرند، بدین معنا که برای تعیین کارآیی به دنبال این نیستند که چگونه یک روش غلط تحقیق به صورتی کارآمد می‌تواند ادامه یابد. یعنی مفهوم کارآیی می‌تواند در روشهای غلط و درست تحقیق نیز صادق باشد. در واقع یک روش غلط تحقیق نیز می‌تواند به صورتی کارآمد ادامه یابد. در واقع هنگامی که مجادله اصلی بر سر استراتژی‌های تحقیق است کارآیی در درجه دوم اهمیت قرار می‌گیرد. اگر در تحقیقی یک اصل در مورد استفاده از اطلاعات



نم نظر باشد یعنی استفاده از تمامی اطلاعات مرتبط آن گاه کارآیی کامل و جامع واقعیت پیدا می‌کند، در واقع پژوهشگر می‌داند که باید از یک اصل پیروی کند. اما اگر در تحقیقی امکان استراتژی‌های آگاهانه برای عدم استفاده از اطلاعات مرتبط مد نظر قرار گیرد، آنگاه شرایط فرق می‌کند، یعنی کارآیی هنگامی واقعیت پیدا می‌کند که استراتژی‌های مناسبی اتخاذ شده باشد و خوب نیز اجرا شود در غیر این صورت

کوشش‌هایی که "پانو" و "وارنو" (۱۹۹۳) در زمینه کهنگی اطلاعات انجام داده‌اند ولی اقدام قاطع و جامعی در این مورد صورت نگرفته است. در واقع شاید بتوان ادعا کرد که عدم استفاده از اطلاعات تنها با توصل به مفهوم کهنگی اطلاعات توجیه‌پذیر است.

عدم استفاده از اطلاعات حوزه‌ای وسیع و کشف نشده است و دو عامل بار اضافه اطلاعات و سیاست‌های آگاهانه و عمدی تنها دو عامل شناخته شده از این فرآیند هستند زیرا اطلاعات تولید شده با مجموعه‌ای از عوامل پیچیده و متفاوت عجین هستند. برای درک عمیق‌تر از تولید، توزیع و استفاده از اطلاعات، علم اطلاع‌رسانی نیازمند بازنمایی حوزه‌ای جدید و کشف نشده است.

### یادداشت‌ها:

ابن مقاله ترجمه‌ای است از:

- Wilson, Patrick, "Unused Relevant Information in Research and Development", in *Journal of the American Society for Information Science*, 46 (1): 45-51, 1995
- ۱. از مدرسه مطالعات کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه کالیفرنیا، برکلی
- ۲. کارشناس ارشد کتابخانه ملی و دانشجوی دوره دکتری کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه آزاد

### مأخذ

- Barnes, B. (1985). *About science*. Oxford: Blackwell.
- Baumol, W. J. (1966). Economic models and mathematics. In S. R. Krupp (Ed.), *The structure of economic science*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice - Hall.
- Cartwright, N. (1983). *How the laws of physics lie*. Oxford: Clarendon Press.
- Constant, E. (1984). Communities and hierarchies: Structure in the practice of science and technology. In R. Laudan (Ed.), *The nature of technological knowledge*. Dordrecht: Reidel.
- Elster, J. (1989). *Nuts and bolts for the social sciences*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Goodman, N. (1988). *Reconceptions in philosophy and other arts and sciences*. Indianapolis, IN: Hackett.
- Hahn, F. H. (1985). Recognizing the limits. *Times Literary Supplement*, December 6, p 1399.